

nyáron. Amikor pedig érzi, hogy éhen kell vesznie, nyálából szélhajót készít, elrágja a végét és elbúcsúzik a nyártól és életétől.

Beszél még a tücsökről, a méhről, az őszibogárról, a gyíkról, a verébről, a madarak ébredéséről, a nyúlról, a macskáról, az ebről, a hóvirágról, az ibolyáról, a gyöngyvirágról, a pásztortáskáról, a vadrózsáról, a napraforgóról, a virágóráról, a fa életéről és sok egyébéről. Mindenről oktató célból színesen, melegen, behízelgő módon és érdekesen.

Különösen a virágokért rajong. Felsorolja, milyen virágot hozott kapcsolatba a föld népe a vallással. A lilium a szentek virága s a templom ékessége. A cicomafával — a barkával — járultak a hívek Jézus elé Jeruzsálemben. Az Üdvözítő holttestét rózsával ravatalozták fel. Az álleluji virág hirdeti a feltámadást. Az Isten fája hajdan terebélyes fa lehetett. Most törpe virág. Isten korbácsát az Úr a földre ejtette és ott virággá változtatta. A Jézus Krisztus-fa gyökerén megtalálható a J. C. betű, ha a bicskával belehasítunk. »Ezeket a növényeket — fűzi hozzá Gárdonyi — mindenki ismeri, csak a tudósok nem.« Aztán így folytatja: »Mikor Isten a csillagokat teremtette, saját erejét mutatta ki bennük. Mikor az embert teremtette, az értelme dolgozott. Mikor a virágot teremtette, játszott a Teremtő.« Gárdonyi már jólistmért dolgozótársával volt *A Természet* című folyóiratnak, amikor összekoccant a szerkesztővel; persze enyhén, galambepével. 1899-ben ugyanis beküldött a laphoz egy cikket ezzel a címmel: »Rablás a bogárvilágban.« A kurta cikk alá pedig csillagos jellel ezt a tiltakozást írta: »Tiltakozom az ellen, hogy a szerkesztőség kijavítsa a bogárvilágot rovarvilágnak. Én — mondja az író — mindaddig nem veszem be szótáramba a »rovar« szót, míg csak azt nem hallom, hogy a marha nem bogárzik, hanem rovarzik, míg a cserebogarat csere-rovarnak nem hívják és míg a »csehbugár«-nótát így nem dalolják: csehrovar, csehrovar, sárga csehrovar.«

A szerkesztő erre a bogaras felfogásra így válaszolt a tudomány komolyságának megőrzése végett: »Szívesen teljesítjük a cikkíró kívánságát és nem javítjuk ki a bogárvilágot rovarvilágra, azonban mást jelent a tudományban a rovar, mint a bogár. Éppen ezért nem is szabad ezt a két fogalmat összetéveszteni.«

Gárdonyi elengedte füle mellett az intést és csak azért is mellőzte a »rovar« szót ... később is.

»A jövő tudományának« a természettudományt tartotta. Egyik értekezésében valóságos emlékiratként fejt ki erre vonatkozó véleményét. »Mi a természet ismerete nálunk?« veti fel a kérdést. Van-e apostola a természettudománynak nálunk? Mutassanak egy népi iskolai olvasókönyvet, amely valóban megmagyarázza az állatok s a növények életét! Melyik tanítónk magyarázza meg növendékeinek, mi a kő, a hó, a szél, a harmat, a csillag? Ajánlja, legyen minden iskolában természetrajzi gyűjtemény. Ennek keretében pedig szem elé kellene rakni és megmagyarázni a mindennapi életből vett tárgyakat, amelyeket nézünk, de nem látunk meg. Ismertetni kellene gazdasági növényeinket »a káros és hasznos bogarakkal, emlősökkel és élődsi növényekkel együtt«. A gyógyítóerejű és kereskedelmi növényeket is. Olyan állatokat, amelyek a határban élnek és az embert érdeklik. Az ásványországból olyan kőzeteket, amelyekből a község talaja alakul. Minden terve, javaslata életrevaló, talpraesett és hasznos volt. Talán ezért ette meg az idő rozsdája és a közöny penésze.

*

Gárdonyi életére igen nagy áldás volt a természet. Áldás azért, mert belőle vett tárgyait aprópénzre válthatta; mert tarka színeivel regényeit és elbeszéléseit feldíszíthette és mert háborgó indulatait az erdő magányában lecsitíthatta. És végül, amikor emberi és írói szomorú sorsa lelki meghasonlásba kergette, ugyancsak a természet billentette helyre sarkaiból kifordult lelki egyensúlyát és vezette vissza Istenhez.

Maga mondta boldog elégtétellel: »A természetben rátaláltam a Teremtőre.« És azt is ő hirdette: »Azt mondjuk, nincs Isten és a véletlenség szülte a világot. Bizony mondom, sohase látódott annyi csoda a világon, mint attól kezdve, amikor az ember szeme a természetre fordult.«

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Gyötörte-e betegség az ősember? A kérdésre határozott igennel felelhetünk, mert kétségtelen bizonyítékaink vannak rá. Nem ugyan írásos feljegyzések, ilyeneket az írástalan ősember nem hagyhatott ránk. Ellenben maradtak ránk testéből olyan részek, amelyek igen sok esetben a hosszú évezredek minden nyomot eltüntetni igyekvő munkájával is hathatósan dacoltak. Nevezetesen csontjai. A szakember ezekről a csontokról hamarosan meg tudja állapítani, hogy tulajdonosuk szenvedett-e valamilyen csontbetegségben. Természetesen csak ilyen betegségek megállapításáról lehet szó. Bizonyos betegségek ugyanis a csontváz megtámadott helyén jellegzetes, félreismerhetetlen elváltozásokat okoznak. Ezek az elváltozások mindennél meggyőzőbben bizonyítják, hogy a csontváz tulajdonosa bizony nem volt makkegészséges.

Eme csontváltozások tanúsága szerint az ősembernek két elég gyakori csontbetegsége volt, mégpedig a torzító ízületi gyulladás (*arthritis deformans*) és a gerincoszlop torzító gyulladása (*spondylitis deformans*). Ha meggondoljuk, hogy a kunyhót még nem ismerő ősember a zord időjárás ellen többnyire nedves, nyirkos barlangokban keresett menedéket, ezen nem is csodálkozhatunk. A hideg, nyirkos barlang mindenféle csúzos, köszvényes betegségnek valóságos melegágya volt.

Ezeket a betegségeket nem apró szervezetek, baktériumok okozták. Ebből azonban nem szabad azt következtetnünk, hogy különféle betegségeket okozó baktériumok nem döntöttek már az ősember is akárhányszor idő előtt a sírba. Hiszen a fogszű (*caries*), a csontgümőkor egyik nemének nyomait is fel lehet az ősember egyik-másik romlott fogán fedezni.

Biztos tehát, hogy már az ősember is sokféle nyavalyában szenvedett, akárcsak mi, késői utódai. A betegségek azonban nem tudták a kipusztulásig leigázni, mert a maga kezdetleges módján lehetőleg védekezett ellenük, másrészt a magunkénál sokkalta természetesebb életmódja szervezetét meglehetősen ellenállóvá tette. Korunkban az egészséges testgyakorlat és a gyógyászat terén elért kiváló eredmények iparkodnak bennünket kellően vértetni.

Szalay László dr.

Dolichos sesquipedalis L. A múlt század utolsó éveiben Bukarestben járva, több helyen egy különös babfajtat láttam, és az ottani fűvészkertben tudományos — *Dolichos sesquipedalis L.* — nevére is akadtam. Egy konyhakertben nagyobb tábla volt vele beültetve. Ott azt a fel-